

In kadar sine dan
pod rušami pokojno bomo spali, voščeno bledih lic strmeči v večni mir.
Iz naših ran ne bo več vrela temna kri in naša nekdanj divja, vroča
srca bodo zvrhana prsti.

Nič več ne bomo vedeli, da so nad nami zopet trave zadehtele,
da v junijski večer nad našimi negibnimi telesi je zastal korak device,
ki sanjala o trdih moških bo očeh;
a njena mlada kri bo žejna vpila po brezumni slasti,
da novega človeka zemlji obudi.

Avtoritativna ali totalitarna država

Maks Rejec

Razen Avstrije, Ogrske, Poljske, Baltiških republik, Bolgarije itd. itd. se je afirmiral čisti fašizem v dveh evropskih velesilah in sicer v Italiji in Nemčiji. Med tema dvema fašizmoma je kljub temu, da sta po rojstvu precej slična, velika razlika, radi razlogov mentalitete in prilik, iz katerih sta nastala. Za splošno evropsko paralizo pa sta seveda najvažnejša. Njun vpliv je znaten celo med narodi in v okoliščinah, kjer bi mislil, da je zanje najmanj pogojev za razvoj. Italijanski in nemški fašizem sta najpopolnejša oblika moderne tiranije; vedeti pa je treba, da sta težak položaj večine narodov in šibkost političnih metod ustvarila idealna tla za rast tiranij. Te tiranije niso drugega, kot politična oblika realnega tlaččenja, ki ga čutiš v vsem. V današnjem razpoloženju Evrope so tiranije zelo nalezljive, vrh tega pa imamo še strah pred bodočo vojno, ki je v logiki vseh teh diktatur ona splošna mora, ki je obsedla naše dni.

Fašizem je danes v precejšnji meri geslo. Postal je geslo, odkar je beseda „fašizem“ dobila pravi socialno-organizacijski pomen in svojevrstno fašistično orientacijo. Če obstoji danes v resnici nevarnost fašistične instauracije v Franciji in Angliji, kakor menijo razni desničarski in konservativni ter snobovsko-politični krogi v teh državah, se je treba jasno zavedati, kaj bi pomenil popoln konec ne samo te ali one stranke, ne samo takega ali drugačnega parlamentarizma, tega vladajočega sloja ali take ali kakršnekoli ideologije, temveč tudi vsega onega, kar je bila evropska družba od nizozemske revolucije dalje, od časov Grozusa in Spinoze, ko je človek pričel afirmirati svoje prirodno pravo v življenju proti političnim in religioznim despotizmom. To bi pomenilo padec v sedemnajsto stoletje, vrnitev v začetek.

V Angliji je bil poizkus fašističnega pokreta takoj spočetka onemogočen, kakor se tudi ni mogla v tej zemlji zasidranih konservativnih načel nikdar ustaliti nobena prevratna sila, niti radikalnejši pokret polburžujske Macdonaldove in Hendersonove stranke, ki pa je tudi le konkretnejši izraz davno ustanovljenih delavskih organizacij.

V Franciji je bila ta nevarnost večja, kljub temu, da je francoski demokratizem prestal več preizkušenj in pretrpel več izprememb, preden je dosegel današnjo stopnjo razvoja. Antifašist grof Sforza bi se bil skoraj zmotil, ko je v svojih študijah in opazovanjih tolažil Italijane, češ: „Vsak narod mora sam polagati svoje izpite, preden dospe do mature. Nemški jih ni, zato pa je pri izpitih padel ter mora ponavljati, italijanski tudi, Francozi pa so že v letih 1789 do 1926 položili maturo.“ Narodi po navadi nikoli ne dosežejo matur, pač pa je pri njih le uravnovešenost oni pojem, ki je otipljiv. Diktatorska poplava je prav tako pretila Franciji kakor vsaki drugi državi. Leto 1848. je preporodilo vso Evropo, kakor so sedaj leta fašistične instauracije in povojnega svetovnega kaosa zapeljala vse človeštvo, od standardizirane Amerike do spremenljivih latinskih dežel. — Antifašistična fronta in nato narodna fronta nista bili v Franciji ustanovljeni radi zgleda sosedom, temveč iz stvarne potrebe. Skrajni levičarji in polburžujski radikali se ne bi nikdar sporazumeli, ako bi jih potreba ne naganjala k temu. V bistvu je treba priznati, da v Franciji, kakor tudi v vsej ostali Evropi, ni govora o občji nevarnosti fašizma, temveč gre sploh za umiranje onih tako imenovanih dosedanjih državno-pravnih oblik in raznih liberalnih ideologij. To se je zlasti jasno pokazalo pri lanskoletni borbi za konstitucionalno reformo v Franciji (*La Reforme Constitutionelle — Les documents réunis et documentés par Paul de Lapradelle*). — 3. novembra 1935. l. je sklenil Doumergue-ov kabinet v prisotnosti predsednika republike, da predloži skupščini revizijo ustave iz leta 1875. Doumergue-ov načrt je šel za tem, da poveča oblast eksekutive, t. j. da stvari tudi v Franciji neke vrste avtoritativno vlado, ki bi je parlament ne nadziral v preveliki meri. Predsednik bi smel po novem dodatku 6. čl. ustave iz 1875. l. razpustiti parlament brez predhodnega sporazuma s senatom in preden poteče parlamentarni mandat. Vrh tega je nova reforma tudi bolj birokratizirala državo, torej vse v protidemokratskem smislu. Polemike in ankete, ki jih je Doumergue-ov načrt izzval, ter splošna narodna opozicija zoper nameravane načrte so pokazale pravo podobo in potrebo pravilnega preobrata, potrebo radikalne reforme vsega družbenega in političnega življenja naroda, za katerega bi kdo mislil, da je po številu revolucij in preizkušenj najbolj zrel med evropskimi

narodi. — Polemike so navajale razne vzroke. Nekateri so poudarjali anahronizem klasičnega pojma države kot politične institucije ter videli v njenem obstoju težke vzroke bolezni. Drugi, zvesti tradicionalnemu pojmovanju države, so se omejili samo na to, da so poudarjali pešanje in pomanjkljivo delovanje ustanovljenih političnih oblasti. Vsi pa so bili za to, da se reformira in preuredi dosedanje stanje, ki ne ustreza času in potrebam. Razen umerjenih in desničarskih krogov in organizacij, ki so predvsem pod pritiskom kapitala, birokracije in buržoazije stremeli za reformo v čisto političnem in administrativnem smislu, po avtoritativni državi, je malomeščanstvo skupaj z levičarji vseh močih opredeljenj uvidelo, da je treba temeljite reforme in ne samo neke zunanje, formalne preuredbe v funkciji državnih organov. Čule so se zahteve po socializaciji, ustanovitvi nove, ekonomske eksekutive, po ekonomski reformi, po konstituenti in narodni skupščini itd. itd. Bilo je tudi takih, ki so hoteli ves problem rešiti s čisto fašističnim programom: z ustanovitvijo totalitarne države z vsemi tipično-fašističnimi atributi (korporacijami, stranko, hierarhijami in vodjo). — Kot odmev na te imenovane reforme „od zgoraj“ je bila ustanovljena antifašistična fronta, ki se je sedaj razširila v narodno fronto ter tako preprečila sunek na desno in fašistiziranje Francije. Poslednja posledica programa antifašistične fronte je po mnenju njenih vodij čuvanje demokracije, likvidacija krize in njenih težkih posledic ter čuvanje miru v Evropi. Morda bo v Franciji to uspelo, ker ima preizkušeno, v revolucijah prekvašeno ljudstvo. Ni pa točno, da je to demokracija, ker bo takoj morala poseči po avtoriteti, čim bo hotela načeti prvi del svojega programa, namreč socializacijo kredita in socializacijo tovarn orožja. Vsaj celotni pojem demokracije v tem ne bo mogel biti obsežen in prav gotovo je, da bi se Halévy nad tako demokracijo razjokal.

Nemški emigrant Willy Schlaunn je v „Europeische Hefte“ ob nastopu Doumergue-a in njegovih novoobjavljenih načrtov dobro označil ne samo francoski konglomerat, ampak splošnega, evropskega. On piše: „Kar je odkrila Staviskyjeva afera, je to, da je iz nje jasno razvidno, kako se ustvarjajo odločitve v podzemnem svetu državne birokracije. Vsak posamezni uradnik državne administracije je neke vrste suveren, ki lahko izkorišča po mili volji svojo oblast, pa se ga kljub temu ne dotakne demokratična kontrola javnega mnenja. To je stara zgodba: kjer deluje birokratski aparat brez nadzorstva, cvete pač korupcija in izkoriščanje. Če bi bil francoski narod gospodar, ki lahko sam sebi določa pametne in pravične odločitve, bi se končala Staviskyjeva afera v mejah eksekutive. Toda francoski narod ni gospodar samega sebe in edini odločilni činitelj v svojem nehanju, prav tako, kot

tudi drugi narodi niso. O tem ni treba razpravljati. Katerakoli vlada, ki se zaveda svoje moči, ga bo lahko prisilila, da se odpove velikemu delu svojih svoboščin, a v zameno mu bo dala razumeti, da tako zahteva narodna volja.“ —

Nov poizkus rešitve socialno - državnega in politično - državnega problema je tudi načrt profesorja bruxelleske univerze Henri de Manna, sedanjega ministra Paul van Zelandove vlade. De Manna štejejo nekateri v isti red z Marxom in Engelsom. Razdelil je razvoj socializma v tri faze, in sicer v čas uporniškega socializma, v čas reformističnega in končno sedaj načrtnega socializma. Ker je tudi sam živel v Nemčiji (bil je prof. sociologije v Frankfurtu na Meini do Hitlerjevega prihoda) ter opazoval razvoj tamkajšnjih prilik, je prišel v svojem načrtnem socializmu do zaključkov, ki jih je strnil v 14 točkah svojega programa. Program obsega v glavnem sledeče: Današnja ekonomska kriza je kriza režima. Njen izvor je v tem, ker je kapitalizem, ki je doslej napredoval, v poslednjem času nazadoval. Močnejši finančni kapital potiska v stran industrijski kapital, režim monopola je na upravnih mestih ekonomskega življenja nadomestil režim konkurence, ekonomski nacionalizem je stopil na mesto kozmopolitične ekspanzije svetovnega tržišča. Radi tega položaja je postal reformizem, ki je vodil doslej delavske pokrete, nemogoč. Potrebne so radikalne organske reforme. Zato pa mora delavski pokret v krizi odnehati od svojega pasivnega stališča, zamenjati svojo deterministično doktrino, ki je kapitalističnega izvora, s politiko, katere nagib bi bila volja in namen, odpraviti nezaposlenost in premagati krizo. Temu namenu pa ustreza rešitev v obliki mešanega ekonomskega sistema (sektor nacionalizirane ekonomije in sektor privatnega gospodarstva). Ta sistem se lahko smatra za prehodnega iz kapitalističnega v socialistično gospodarstvo. To seveda zavisi v prvi vrsti od režima uprave, ki jo zahteva načrtno gospodarstvo, in sicer v nacionalnem okviru, kajti prva stopnja socializacije je nacionalna. Da bi širša in okrepljena državna avtoriteta, ki jo predvideva novo ustvarjanje ekonomskih funkcij, ne privedla do birokratskega etatizma na znotraj in zunanjega imperializma, se mora nova ekonomska država konstituirati na drugačen način kakor stare politične države. Potrebna je avtonomna korporativna organizacija nacionaliziranih ali od države nadzorovanih podjetij, dalje deparlamentarizacija nadziranja, revizija doktrine oblasti itd. Eksekutiva upravlja, predstavniške ustanove nadzirajo. Hkrati so potrebne korporativne ustanove, borba — ne sploh proti kapitalizmu — pač pa tudi proti monopolnemu in finančnemu itd. itd. Končno zaključuje: „Tudi mi želimo močno državo, vendar ne v fašističnem smislu. Mi hočemo močnejšo državo in sposobno eksekutivno

oblast, oprto na okrepljeno zakonodavno oblast, sposobno ukazovati bankam in tresorom, namesto, da bi oni gospodarili nad njo.“

Neke generične ideje obče vrednosti ni mogoče uveljaviti drugače kot s pomočjo večje sile, po nekem načrtu in v imenu države ter splošnega interesa. Tako pa smo že bolj ali manj pri integralnem avtoritativizmu. Seveda take vrste avtoritativnosti ne smemo še imenovati fašizem. S tovrstnim avtoritativizmom še ni doseženo tisto popolno pomanjkanje nadziranja, iz katerega vre fašistični dinamizem, ako se ideja o občem interesu ne vtelesi v osebi nekega vodje, ki mora seveda takoj razumeti položaj. — Nobenega fašizma ni brez Führerja. — Dviganje vodje nad vse je mehanična potreba in nujnost fašizma. Vsekakor je gledanje na človeka kot na boga smešno in zoprno. Inteligenca najinteligentnejšega med diktatorji, Mussolinija, je zelo dvomljiva. Toda pri tem ni važna inteligenca. Glavno je, da „bog“ obstoja, da ga vidijo, čutijo, da lahko vsem glasno govori in obljublja rešitev. To je mistika vodij. Führerska psihologija popolnoma ustreza trenutku, ko se „demokratska država“ ne zna odločiti, da bi vrgla s sebe poslednji preostanek demokracije, ko se kapitalizem ne zna odločiti, da bi se rešil zadnjih sledov svobodne konkurence in ekonomskega liberalizma, na katerem je osnovano vse njegovo pravo, trenotek, ko se buržuazija ne more odločiti, da bi rekla poslednji zbogom svojim obrabljenim idealom. Ta psihologija ustreza nadalje trenutkom, ko se revolucionarne stranke (med njimi tudi razvitejše skupine proletariata), navajene na demokratsko kompromisnost ter solidarne z vsemi umirajočimi stvarmi, ne morejo odločiti, da bi napravile oni poslednji korak v temo revolucije. Tako nastane brezizhodno stanje. Država je zadržala premalo demokratske moči, kajti delovati demokratsko, ne pomeni, vršiti revolucionarne preobrate. Kapitalizem je že preveč birokratiziran in protekcionističen in pot nazaj v liberalizem ne pomeni več navadne ekspropriacije in razporeditve kapitala. Meščanstvo pa se med dvema ognji pretvarja bolj in bolj v parasitično plebs vladajočih oligarhij, ker je močnejše navezana na psihozo à la „trd ovratnik in poletno letovišče“, kakor pa na pojme „svobode“ ali „pravičnosti“, ki bi bili nedvomno postavljeni na čelo revolucije in bi bil s tem skaljen njen leni, tradicionalni, boguvdani mir.

Sicer pa je danes tako, da so se celo revolucionarne stranke in skupine znašle na slepi poti, kjer je težko pogoditi smer, nazaj pa je skoraj nemogoče. Dve poti sta: 1.) da se postavijo na čelo avtoritativni transformaciji države (načrtno gospodarstvo, dirigirano gospodarstvo, diktatura), kar pomeni podzveti težjo pot, da se dosežejo neki uspehi, ali pa, 2.) da vzamejo v svoje roke usodo demokracije, kar pa dosežejo na ta način da postanejo ministri demokratske države in s tem

deloma sredstvo sil, ki stvarno vladajo, ali da stopijo med ulico in vlado za obrambo „demokratske svobode“ in to v neizmerno težkih razmerah današnjega dne, ko morajo biti vedno pripravljeni, da se radi nebrzdanosti nevidnih zainteresiranih sil ta borba med njima konča prej ali slej na galejah; to pa ni rešitev, temveč pomeni poslednji poizkus, zadržati razvoj. Ali pa da prično revolucijo, ki v novejšem smislu ustreza stvarnosti: demokratično revolucijo, ali z drugo besedo, ekspropriacijo in razporeditev oblasti, ekspropriacijo in razdelitev kapitala in posesti masam, kar je edina pot, da se stvari pravi plebs, prava družba. — Revolucija se pa ne more dekretirati na kongresih in z dogmatizmom in prav zato so razni socialistični pokreti, ki so se navzeli metod diriganja in dogmatizma v prepereli demokraciji, nesposobni izvesti pravi prevrat, ampak bolj nagibajo k etatizaciji, načrtnosti in diktatorstvu, kar jih vodi v neštete sporazume; s tem pa koristijo le današnjemu redu, oziroma bolje, današnjemu neredu. Samo en zaključek je pri tem mogoč: Za dosego pravega cilja morajo pričeti najprej s spreobrnjenjem samih sebe. —

Alternativa našega časa je med državo-zaporom, ki je pravzaprav kaznilnica vseh prisiljenih podložnikov, in svobodno-državo, popolnoma demokratično, kar pomeni definitivno odstranitev avtoritativne države ter instauracijo države, ki bi bila v resnici stvariteljska in efektivno dinamična. V tej alternativi je usoda civilizacije; fašizmi nam jasno kažejo, da ta alternativa pomeni smrt za eno ali drugo.

Južni vetrovi

Miško Kranjec

Saj mu že delam.“ Dobil je veliko skodelico bele kave in lep kos rženega kruha, da bi ga bil drugekrat vesel. Dekle je sedlo k njemu, drobilo kruh v kavo in jedlo z velikim tekom. Njemu pa ni šlo. O, drugekrat bi se nasmejal takemu zajtrku, zdaj pa je bil ves zmeden. Ona je pripovedovala in se ves čas smejala. Nič ni slišal, o čem pripoveduje, samo kimal je. „No, zdaj pa pojdi,“ ga je potegnila za rokav, „da ti pokažem, kaj boš delal.“ Nihče ga ni več spraševal, ali ostane ali ne. Tekla je proti hlevu in moral je teči za njo. Odprla je duri in ga spustila pred seboj noter, nato pa zaprla. „Da ne bo mrzlo.“ Matija je obstal v hlevu; razložil ni ničesar, taka tema se mu je zdela tu notri. Šele počasi se je privadil in je razložil naposled tudi njo. „Česal boš,“ mu je rekla, „kobile in krave. Meni se ne ljubi. Ako seveda znaš... No, kaj me tako gledaš?“ Stala je tesno pred njim, da je čutil njeno sapo. Videl je, kako se ji dvigajo prsi in spet upadajo.